

Menşûr'un İbnü'l-Hasib'in eserleri arasında sayılması kaynaklanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Hasib, *Kitâbü'l-Mevâlid*, Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 856, vr. 60^a, 88^b; İbnü'n-Ne-dîm, *el-Fihrist* (Teceddüd), s. 335; İbnü'l-Kiftî, *İh-bârü'l-'ulemâ'*, s. 114; İbn Tāvūs, *Ferecû'l-mehmûm* (nşr. Muhammed Kâzım), Kum, ts. (Dâr-ürü'z-zehâir), s. 129; *Keşfü'z-zunûn*, I, 34; Suter, *Die Mathematiker*, s. 32-33; Brockelmann, *GAL*, I, 250; *Suppl.*, I, 394; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 265; Sarton, *Introduction*, I, 603; A. J. Arberry, *The Chester Beatty Library, A Handlist of the Arabic Manuscripts*, Dublin 1964, VII, 119; M. Ullmann, *Die Natur und Geheimwissenschaft im Islam*, Leiden 1972, s. 308-309; Sezgin, *GAS*, VII, 122-124; J.-C. Vadet, "İbn al-Khaşib", *EP* (İng.), III, 835; Ali Ekber Diyanet, "İbn Haşib", *DMBİ*, III, 422.

ÖMER MAHİR ALPER

İBNÜ'L-HAŞŞÂB

(ابن الحشاب)

Ebû Muhammed Abdullah
b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed
el-Hasşâb el-Bağdâdî
(ö. 567/1172)

Şerh ve reddiyeleriyle tanınan
dil ve edebiyat âlimi.

Muhtemelen 492'de (1099) Bağdat'ta dünyaya geldi. İbn Hallikân onun daha önce doğmuş olabileceğini söyler (*Vefeyât*, III, 103-104). Ahşap işiyle uğraşan büyük dedesinin lakabına izâfeten İbnü'l-Haşşâb künyesiyle tanınır. Başta nahiv ve lugat olmak üzere edebiyat, hadis, tefsir, ensâb, ferâiz, matematik, felsefe, mantık gibi ilimlerle ilgilenen İbnü'l-Haşşâb, İbnü'l-Cevâlikî, İbnü's-Şecerî, Ali b. Ebû Zeyd el-Fasîhî, Hasan b. Ali el-Muhavvelî, Ebû Bekir el-Kattân, İbnü'd-Debbâs gibi hocalardan dil ve edebiyat, Ebû Bekir el-Ensârî'den ferâiz, Ebû Bekir el-Mezrefî'den matematik, Ebü'l-Kâsım (Muhammed b. Yûsuf) es-Semerkindî'den kıraat dersleri aldı. Ebü'l-Ganâim en-Nersî, Ebü'l-Kâsım b. Husayn, Ebü'l-İz b. Kâdiş, Ali er-Rabaî, Ebû Zekeriyâ İbn Mende, Ebû Abdullah el-Bârî, İbn Ebû Ya'lâ, Ebû Gâlib el-Bennâ, Hibetullah b. Husayn ve Ebû Şücâ' el-Bistâmî'den hadis dinledi. Nahivde zamanının en büyük âlimi olarak kabul edilen İbnü'l-Haşşâb 3 Ramazan 567 (29 Nisan 1172) tarihinde Bağdat'ta vefat etti.

Ders vererek geçimini sağlayan İbnü'l-Haşşâb nahiv, lugat ve edebiyata dair bazı önemli eserlere şerh ve reddiyeler yazmıştır. İmâdüddin el-İsfahânî, Ebû Bedr el-İşkâfî, Ebü'l-Hasan Ali b. Antere b. Sâbit, Ebû Gâlib İbn Meymûn, Muvaffakud-

din İbn Kudâme ve Cemmâîl gibi öğrenciler yetiştirmiş. Abdülkerîm b. Muhammed es-Sem'ânî, Ebû Muhammed İbnü'l-Ahdar, Ebû Ahmed İbn Sükeyne ve diğer bazı kişiler kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. Son derece zeki, mütevazî, hazırcı cevap ve şakadan hoşlanan bir kişiliğe sahip olan İbnü'l-Haşşâb'ın özel hayatında dağınık olduğu nakledilmektedir. Eserlerinin birçoğunu tamamlayamamış olmasında bu düzensiz hayatının etkisi görülür. Satranç oynamayı sevdiği, bulunduğu her kitabı alıp okuduğu, ölen her âlimin kitaplarını satın aldığı, böylece çeşitli ilimlerin kaynak eserlerine vâkif olduğu kaydedilir.

Eserleri. 1. *el-Mürtecel fi şerhi'l-Cümel*. Abdülkâhîr el-Cürcânî'nin nahve dair eserinin şerhidir. Müellif, mukaddimesinde eseri bir yolculuk esnasında yazdığı için ona bu adı verdiğini ifade etmektedir. *Kitâbü'l-Cümel* üzerine yazılan ilk şerh olan kitapta bazı konular şerhedilmeden bırakılmıştır. Müellif bu eserde çok düşkün olduğu sebep izahlarına (ta'lîl) ağırlık vermiştir (nşr. Ali Haydar, Dimaşk 1392/1972). 2. *el-İstidrâkât (el-'tirâzât) 'alâ Maqâmâtî'l-Harîrî*. Lugat âlimi İbn Berrî, İbnü'l-Haşşâb'ın reddiyesine cevap vermek üzere *el-İntişâr li'l-Harîrî (el-Lübâb fi'r-red 'alâ İbni'l-Haşşâb, ez-Zeb 'ani'l-Harîrî)* adıyla bir eser kaleme almış, Abdüllatif el-Bağdâdî de bu iki reddiyeyi uzlaştırmak üzere *el-İn(t)isâf beyne İbn Berrî ve İbni'l-Haşşâb fi kelâmihimâ 'ale'l-Maqâmât* adlı eserini yazmıştır. İbnü'l-Haşşâb ve İbn Berrî'nin reddiyeleri birleştirilerek *İstidrâkâtü (i'tirâzâtü) İbni'l-Haşşâb 'alâ Maqâmâtî'l-Harîrî ve İntişâru İbn Berrî* adıyla birkaç defa basılmış (Mustafa Muhammed'in tashihiyle *el-Maqâmât* ekinde, Kahire 1326; Kahire 1343; İstanbul 1328; *el-Maqâmât*'in zeyli olarak Kahire 1329) ve *Şerhu Maqâmâtî Harîrî* içinde de yayımlanmıştır (Beyrut 1388/1968). 3. *Lüm'a fi'l-ke-lâm 'alâ lafzati "âmîn" el-müsta'mele fi'd-du'â'i ve hükmihi fi'l-'Arabîyye*. "Âmin" kelimesinin anlamı, istikakı ve i'rabına dairdir (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 1393, vr. 46-50). 4. *Mesâ'il fi'n-nahv*. Vav çeşitleri, "leyse" meselesi, fıkıh ve nahvi ilgilendiren bir mesele ile bazı beyitlerin şerhi gibi konuları içerir (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 1393, vr. 64-68). 5. *Kaşide fi 'ilmi'l-'Arabîyye* (Köprülü Ktp., Fâzil Ahmed Paşa, nr. 1458, vr. 190-193). 6. *el-Kaşidetü'l-bed'îyyetü'l-câmî'a li-şetâti'l-fezâ'il ve'r-rumûzi'l-'ilmîyye*. Kemâleddin İbnü'l-Enbârî-

ye ithaf edilen didaktik kaside kompozisyon usulü, belâgat, nahiv, garîb lugatlar, aruz, kafiye, Kur'an, fıkıh, siyer ve ahbâra dairdir (*DMBİ*, III, 422). 7. *Tevârîhu mlâdi'l-e'imme ve vefeyâtihim (Tevârîhu mevâlid ve vefeyâti ehli'l-beyt)* (a.g.e., a.y.). 8. *Fi's-Siyer ve ahbâri'l-evâ'il* (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 494).

İbnü'l-Haşşâb'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Şerhu'l-Lüma'* (İbn Cinnî'nin nahve dair eserinin şerhidir); *Şerhu Mukaddimeti İbn Hübeyre* (nahiv âlimi Vezir Ebü'l-Muzaffer İbn Hübeyre'nin nahve dair *el-Muktesid* adlı muhtasarının dört cilt hacmindeki şerhidir); *er-Red 'alâ Şerhi'l-Cümel* (Zec-câcî'nin *el-Cümelü'l-kübrâ*'sının İbn Bâbeşâz şerhine reddiye olup *Hâdiyetü'l-hâdiye* adıyla da anılır); *Hâşiye 'alâ Dürretî'l-ğavvâş fi evhâmi'l-ğavvâş* (Harîrî'nin eserine hâşiyedir); *er-Red 'alâ Tehzîbi İslâhî'l-mantık* (İbnü's-Sikkî'tin lugata dair eserine Hatîb et-Tebrîzî'nin yazdığı tahliz reddiyedir); *er-Red 'alâ Emâli (mecâlisi) İbni's-Şecerî* (İbnü's-Şecerî, İbnü'l-Haşşâb'ın itirazlarına *el-İntişâr* adıyla kaleme aldığı bir risâlesiyle cevap vermiştir); *el-Lâmi' fi'n-nahv, Nakdü's-şif'r, Fi Es'ile tete'allak bi-resmi'l-kitâbe, Es'ile fi'l-belâga ve garîbi'l-luğa, Fi'l-Karîz mine'l-hicâ' ve'l-medh, Fi 'ulûmi'l-kavâ'id-i-luğati'l-'Arabîyye, Fi 'ilmeyi'l-'arûz ve'l-kavâfi, Fi'l-Kur'an ve taksimihâ ilâ eczâ' ve ahzâb ve erbâ' ve a'sâr ve fi'l-kırâ'ât ve'l-hilâf fimen revâhâ, ed-Dürü'n-nazîm fi fe-zâ'ili'l-Kur'âni'l-'azîm, Fi Mesâ'il fukhiyye, Fi'n-Nübüvvât ve mâ yete'allak bihâ.*

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, X, 238-239; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, XII, 47-52; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 99-103; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 102-104; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XX, 523-526; a.mlf., *el-'İber*, IV, 196-197; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâti, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 257-259; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VII, 95-100; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 156; Safedî, *el-Vâfi*, XVII, 14-16; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, III, 381-382; Süyûtî, *Buğyetü'l-vu'ât*, II, 29-31; *Keşfü'z-zunûn*, I, 108, 602, 604, 741; II, 1536, 1563, 1789, 1791, 1795, 1805, 1894, 1973; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, IV, 220-222; Brockelmann, *GAL*, I, 288; *Suppl.*, I, 493-494; Zirikî, *el-A'lâm*, IV, 191; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 20; Abdülvehhâb İbrâhim Ebû Süleyman, *Kitâbetü'l-başı'l-ilmî*, Cidde 1403/1983, s. 504-505; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirin*, I, 303-304; H. Fleisch, "İbn al-Khashshâb", *EP* (İng.), III, 834-835; Muhammed Fazlî, "İbn Haşşâb", *DMBİ*, III, 419-422.

İSMAİL DURMUŞ